

Г. С. Тимчик,
старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Об'єктивна необхідність розвитку сучасної ринкової економіки обумовлює підвищення ролі професійних юристів, їх відповідальності за результати своєї діяльності. Головним завданням юристів на даний час є забезпечення формування України як правової держави, держави з ринковою економікою, але, в першу чергу, бути захисниками прав та інтереси людини. Водночас основною метою юристів є захист ними законних прав та інтересів людини і громадянина. Юрист сприймається суспільством як носій соціальної справедливості, знавець закону та практики його застосування.

З приходом в Україну ринкової економіки професія юриста набула нового значення та нового формату. Так, початок 90-х років ознаменувався розвитком приватної форми власності, появою великої кількості суб'єктів господарювання, які водночас потребували якісно нових фахівців — осіб з комплексною системою знань, умінь і навичок, а також з новим підходом до роботи. Відсутність достатньої на той момент кількості юристів пояснювалася тим, що в радянський період юридична професія не знаходила в цілому належної оцінки в зв'язку з приниженням ролі права, що було викликано теоретичними уявленнями про конкретні строки та шляхи переходу соціального суспільства в комуністичне [1; с. 66]. Однак за часів незалежності ця професія набула нового змістовного навантаження і стала необхідною та престижною.

На даний час сучасні реалії життя підтверджують необхідність існування юристів, особливо тих, які працюють у сфері економіки. Їх діяльність передбачає виконання правових робіт і надання юридичних послуг, що необхідні для господарської діяльності суб'єктів господарювання (як фізичних осіб-підприємців, так і юридичних осіб) відповідно до норм законодавства України.

Умовно юристів у сфері економіки можна розподілити на такі категорії:

— юристи, які виконують дії загального характеру в сфері економіки (зокрема, нотаріуси, адвокати);

— юристи, які розглядають спори у сфері господарювання (зокрема, судді господарських та адміністративних судів, судді третейських судів);

— юристи, які здійснюють контрольно-наглядові функції у сфері економіки (зокрема, прокурори, працівники податкових органів);

— юристи, які спеціалізуються на роботі в сфері економіки (юрисконсульти).

Саме остання категорія стала найнеобхіднішою та запитуваною серед суб'єктів господарювання. Головним завданням юрисконсультів, сенсом їх роботи було і залишається використання правових засобів для забезпечення надійності та ефективності діяльності підприємства, організації чи установи, де він працює. Високий рівень престижу цієї професії призводить і до збільшення рівня її складності, напруженості та інтенсивності роботи юрисконсультів та відповідальності за свої дії. Так, юрисконсульт своїми діями може укріпити або послабити позиції свого клієнта, попередити фінансові ризики або навіть передбачити несприятливі наслідки від тих чи тих угод.

Саме тому юрисконсульти на даний час виступають як спеціалісти, які здатні виконувати не тільки суто юридичну роботу, а й управлінську (підбір кадрів, проведення перемовин, прийняття рішень та ін.). Юрисконсульти зобов'язані також вільно орієнтуватись у суто економічних проблемах, вміти розробляти переддоговірну та договірну документацію, вести пошук та аналіз нормативно-правових актів України та міжнародних договорів (якщо підприємство здійснює зовнішньоекономічну діяльність), займатись розробленням організаційних та управлінських зв'язків.

Високий ступінь важливості професії юрисконсульта вимагає від них високого рівня теоретичної та практичної підготовки. Важливу роль при формуванні висококваліфікованих спеціалістів відіграють вищі навчальні заклади, основною метою діяльності яких є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України.

Різке збільшення попиту на юристів призвело до відповідних змін і в сфері української юридичної освіти. Збільшення чисель-

ності бажаючих стати юристами вплинуло на збільшення кількості вищих навчальних закладів, що готові надати юридичну освіту. Відповідно юридична освіта стала наймасовішою на ринку освітніх послуг. Однак стихійний розвиток юридичних навчальних закладів не означає їх готовність випускати юристів високого рівня. Склалась ситуація, коли вищі навчальні заклади випускають велику кількість юристів, фахова підготовка багатьох з яких не відповідає потребам ринку.

Сучасне законодавство України чітко визначає зміст, види та форми вищої юридичної освіти; встановлює вимоги до змісту освіти, її якості та здійснює належний контроль за якістю освіти у вищих навчальних закладах держави. Стосовно отримання професії юриста, можна виділити такі основні напрямки юридичної підготовки в вищих навчальних закладах: загальна підготовка юристів широкого профілю; підготовка юристів широкого профілю, які зорієнтовані на специфічну галузь професійної діяльності, зокрема, сфера економіки, міжнародних відносин, державне управління тощо; відомча підготовка юристів, яка передбачає підготовку юристів, що зорієнтовані на роботу в відомчих органах, зокрема, в органах внутрішніх справ та інших правоохоронних органах.

Особливу роль серед закладів освіти посідають навчальні заклади неюридичного профілю, які приділяють особливу увагу підготовці юристів у сфері економіки, які досконально знають не лише право, а й економіку (зокрема, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»).

Однак, необхідно звернути на деякі проблеми, що ускладнюють процес підготовки юристів у сфері економіки, зокрема юрисконсультів. Так, незважаючи на значення роботи та вагомий вплив юристів на економіку, вітчизняне законодавство до цього часу не спромоглось дати визначення цій професії та чітко визначити правовий статус юрисконсультів, що вплинуло і на відсутність конкретних професійних вимог, що висуваються до даної категорії юристів. Досить часто завдання, функції, права та обов'язки юрисконсульта визначаються положенням про юридичний відділ або посадовими інструкціями.

На даний час єдиний нормативно-правовий акт, який регулює правовий статус юрисконсульта — це Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації [2]. Зі

змісту зазначеного нормативно-правового акту впливає, що юрисконсульт — працівник юридичної служби органів державної влади, підприємств, установ, організацій, головним завданням якого є використання правових засобів для забезпечення високої ефективності діяльності вказаних органів при дотриманні законності.

Зазначена проблема, на нашу думку, ускладнює процес уніфікації вимог до підготовки юристів, що спрямовані на роботу в сфері економіки та формування відповідних компетентностей і компетенцій. Водночас основним напрямком реформування вищої освіти в Україні, зокрема юридичної повинно стати розробка та закріплення на законодавчому рівні державних вимог щодо вищої юридичної освіти, єдиних кваліфікаційних характеристик фахівців-юристів, освітньо-професійних програм юридичної освіти за професійним спрямуванням.

У цілому непрофільні вузи, що здійснюють підготовку юристів у сфері економіки, так як і профільні, здійснюють підготовку по фундаментальним дисциплінам, зокрема, філософії, соціології, психології та ін., основним дисциплінам, зміст яких повинен за своєї кожен юрист незалежно від спеціальності, економічним дисциплінам, без яких нелегко обійтися фахівцю у сфері господарювання та дисциплінам спеціалізації, які включають у себе спецкурси, на яких відбувається поглиблене вивчення дисциплін господарсько-правового, господарсько-процесуального, міжнародно-правового та іншого спрямування.

Рівень отриманих знань студентом у вищому навчальному закладі неюридичного профілю є достатнім для подальшої роботи як у юридичних фірмах або юридичних відділах підприємств, організації та установ, так і в інших структурах, де використовуються юридичні знання. Водночас вищий навчальний заклад неюридичного профілю, хоч і спрямований на підготовку юристів певної спеціалізації, однак рівень підготовки юриста-випускника є достатнім для того, щоб працювати в суді, прокуратурі, органах внутрішніх справ, адвокатури та інших органах.

Відсутність єдиного загальної моделі юриста-професіонала у сфері економіки, так званої професіограми, призводять до того, що кожен вищий навчальний заклад, що здійснює підготовку таких юристів, самостійно визначає перелік знань, навичок, ціннісних якостей, яким повинен відповідати майбутній спеціаліст і відповідно здійснює підготовку за сформованою моделлю.

На нашу думку, такими загальними показниками повинні бути:

- висока загальна культура юриста, принциповість, чесність;
- всебічний духовний та інтелектуальний розвиток;
- належна професійна культура (правова, етична, естетична), розвинене юридичне мислення;
- глибоке знання законодавства та практики його застосування;
- загально комунікативні та організаційні якості.

Поряд з набуттям студентами теоретичних знань важливу роль відіграє розвиток у студентів інтелектуальних якостей, зокрема, здатність вирішувати завдання як стандартні, так і нестандартні, здатність до постійного навчання, спостережливість, здатність сприймати інформацію в процесі комунікації тощо. У даному випадку розвитку цих здібностей сприяє функціонування в вищих навчальних закладах різного роду наукових гуртків і проблемних груп, метою яких є активізація наукового мислення студентів і пошук шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми. Так, у студентів формуються навички дослідження фактів, знаходження та тлумачення нормативних актів, усних публічних виступів з юридичних питань та ін.

Варто відмітити, що сучасна освітня система підготовки юристів у сфері економіки все ще знаходиться на етапі становлення та постійно змінюється. Це пояснюється тим, що більшість вищих навчальних закладів зорієнтовані на юридичну прагматику, хоча в сучасному житті все більшої ваги набирає вміння швидкого прийняття правильного (або принаймні оптимального) та обґрунтованого рішення в конкретній ситуації. Цьому сприяє знання юристом принципів, гуманітарних основ юридичного життя, правового регулювання. При підготовці сучасного юриста особлива увага повинна бути приділена не стільки засвоєнню теоретичного матеріалу з тієї чи тієї навчальної дисципліни (науки), а навчанню студента ефективно мислити. Відповідно головним завданням навчального закладу стає дати майбутньому юристу логічний інструмент, щоб він міг працювати.

Цьому сприяє активізація процесу навчання шляхом застосування різноманітних методик. Так, ефективним є проведення проблемних лекцій, які будуються на обговоренні двох-трьох питань, які є найсуттєвішими, або викликають найбільше дискусій серед науковців. Увага студентів у такій лекції концентрується на

матеріалі, який не знайшов відображення у загальних навчальних джерелах, а підготовлений з використанням монографічних робіт та інших монографічних праць. Цей матеріал повинен відображати найсучасніші досягнення правової науки, містити відомості історичного та порівняльного аналізу. Спосіб ведення лекції передбачає постановку проблемного питання, його аналіз, порівняння існуючих у науці точок зору на проблему, формування певних шляхів її вирішення. Проблемні питання в такій лекції подаються викладачем послідовно та вирішуються у процесі спільної діяльності викладача і студентів, з максимальною самостійністю останніх під спрямовуючим керівництвом викладача.

Проведення семінарських занять у виді розгорнутої бесіди, дискусії з елементами аналізу, конференції, роботи в малих творчих групах, вирішення ситуаційних вправ та ін. дозволяє закріпити теоретичний матеріал, формує навички та вміння, готує психологічно до майбутньої юридичної діяльності. Семінарські заняття передбачають творчу роботу студента щодо тем, визначених робочою навчальною програмою. Така робота має на меті перевірити, поглибити і закріпити теоретичні знання, здобуті на лекціях і в процесі самостійної роботи, надати допомогу у самостійному оволодінні матеріалом, навчити полемізувати і здійснювати пошукову роботу, сформувати у студентів такі моральні якості, як справедливість, чесність, відповідальність, гуманізм тощо.

Робота юрисконсульта досить складна і відповідальна. Вона передбачає не тільки хороше знання діючого законодавства, а й високу моральну стійкість при виконанні своїх обов'язків. Саме тому навчальний заклад повинен спрямовувати свою роботу не тільки на підготовку висококваліфікованих фахівців, а й на формування у них високих моральних та інших людських якостей. Формуванню зазначених якостей може сприяти функціонування інституту кураторства, впровадження комплексної системи студентського самоврядування та участь студентів у діяльності юридичних клінік, що ефективно функціонують на базі вищих навчальних закладів.

Таким чином, у сучасному та незалежному світі, що постійно змінюється, юристи повинні відігравати провідну роль у створенні нових правових концепцій, інститутів і механізмів, що захищають права та свободи відповідно вищі навчальні заклади повинні бути орієнтовані на підготовку юристів, які володіють

певною громадянською позицією, професійною етикою, правовою та психологічною культурою, глибокою повагою до закону та бережливим ставленням до соціальних цінностей правової держави, честі та гідності громадянина, високою моральною свідомістю, гуманністю, почуттям професійного обов'язку, відповідальністю за долі людей і доручену справу, принциповістю та незалежністю в забезпеченні прав, свобод і законних інтересів особи.

Список використаних джерел

1. Колоскова И. Ю., Соколов Н. Я. Юристы как социально-профессиональная группа // Государство и право. — 2003. — № 10. — С. 63—70.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації» від 26 листопада 2008 року // Офіційний вісник України. — 2008 р. — № 93. — С. 13.

Стаття надійшла до редакції 03.07.13.

А. С. Фастовець,
ст. викладач
кафедри міжнародного та європейського права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ КУРСУ «ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ» У НЕПРОФІЛЬНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Підготовка юристів у вищих навчальних закладах економічної спрямованості, зокрема, в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (далі по тексту — КНЕУ імені Вадима Гетьмана), має особливу специфіку, яка дозволяє його випускникам відчуті суттєві переваги порівняно із випускниками інших вищих навчальних закладів, адже особливості ринкового шляху розвитку України диктують свої правила.